

MONITOR

Na R. P. 1776.

Nro: II.

Dnia 6. Stycznia.

Faciamus vt poterimus

Cic.

NIgdy nie może się przypisywać żadney osobie rzecz, ktora iest prawdziwie nad iey siły, ani opuszczenie jakiey rzeczy, choćby też nakazaney, ieżeli na sposobności do działania iey brakowało. W przypisowaniu albowiem opuszczenia, domniemywamy się iawnie tych dwoch

rzeczy: pierwſza iż nie miał kto ſił y śrzodkow potrzebnych do działania, á druga, iż nie mogł zażyć tych śrzodkow bez zgwałcenia y uchylenia inney iakowey ściśleyſzey y nieodmowney powinności, lub bez ściągnienia na ſiebie znacznego nieſzczęścia, na ktore podawać ſię nie był obowiązany. Lecz to ſię tak ma rozumieć, ażeby nie zoſtać w niemożności działania z przyczyny własnego ſwego błędu; gdyż na ten czas Prawodawca mogłby tak prawego zażyć ukarania na tych, ktorzyby ſię w taką podali niemożność, iako na będących w ſtanie działania, á niechcących nic czynić. Tak poſtępowano w Rzymie z temi, ktorzy ſobie urzynali palec wielki, ażeby nie byli w ſtanie pracowania bronią y od iścia na woynę uwolnili ſię. Podobnież dłużnik nie ieſt nigdy wymowiony, gdy to przez iego złe ſprawowanie ſię, ſtało, iż przyſzedł do niemożności wypłacenia ſię z długow ſwoich, uiſzczaiąc ſię z ſwoiey powinności

A na-

A nawet ſprawiedliwie ieſteśmy w odpowiedzi za rzecz nie podobną z ſamey ſiebie, ieżeli przedſięwzięliśmy czynić co, o czym wiedzieliśmy, lub łatwo wiedzieć mogliśmy, iż to było nad naſze ſiły, ile kiedy kto ztąd ponoſi krzywdę. Potrzeba przeto dobrze tu zważyć, iż dwoiſte ieſt niepodobieńſtwo, iedno fizyczne, drugie moralne. Przez pierwſze rozumiemy tę przeſzkodę, ktorą tamowana bywa ſama nawet wola do działania, lub ktora przynaymniey czyni wſzyſtkie iey uſiłowania bezpożyteczne. Lecz drugie nie czyni żadney doſtateczney zawady do przezwyciężenia właściwey y naturalney dzielności woli naſzey, niemożność bowiem na ten czas proſto y iedynie pochodzi z ſameyże woli. Y w tym to rozumieniu mowi ſię, iż nie podobna ieſt rzecz, ażeby wſzyſcy ludzie chcieli ſię zgodzić razem na pomnożenie w ſwoiey potomności rozweſelenia umyſłu zamykaiącego ſię w kłamſtwie: oraz aby można żyć tak

świątobliwie y z taką ostrożnością, ażeby nie dać się uwieść naymnieyszemu błędowi, nawet podeyściom wzruszenia namiętności. Ztąd słusznie miano za zbytnie wysoką pochwałę, ktorą Welleiusz Paterkulus przypisał Scypionowi Emilianowi, iakoby on nic nigdy w całym życia swoiego biegu nie uczynił, nic nie powiedział, nic nawet nie pomyślił, coby nie było chwalebnego. *

Nadto naturalne umysłu lub ciała władze, nie mogą bydź same przez się przypisowane, ani na dobrą ani na złą stronę. Ale staiemy się dopiero godnemi chwały, kiedy przez swoie pilność y starunki udoskonalamy te władze, lub poprawiamy błędy nasze: à przeciwnie czyniemy się sprawiedliwie winnemi za te niedoskonałości y ułomność, ktora pochodzi z niedbalstwa, lub złych postępkow naszych.

Tak gdy kogo udarowała natura ciałem

* Lib. 1. c. XII. qui nihil in vita, nisi laudandum aut fecit, aut dixit, aut sensit.

ciałem czerſtwym, zdrowym, lub piękną poſtcią, nie można mu w tey mierze nic ani dobrego, ani złego przypiſać. Lecz ieżeli przez ſwoie ſtarunki, lub przez ſwoy dowcip ſkutkuie kto ſzczęśliwie w poprawieniu ułomności ſwoiey y komplexyi, oraz w pomnożeniu ſił ſwoich naturalnych, ſłuſznie rozumiemy, iż godny ieſt chwały, iako przeciwnie ſprawiedliwie ściąga na ſiebie naganę, ieżeli przez ſwoie niedbalſtwo, lub rozpuſtowanie osłabia zdrowie ſwoie y ſiły utraca. Byłaby więc nieſprawiedliwość, wyrzucać ſłabą komu komplexyą y delikatną, małą poſturę, członki ſzpetne lub ſkaleczone, nie żywość, lub nieruchawość ciała, byle tylko tę ſłabości rodzaię, nie były nabyte przez błąd tego, w ktorym ſię znayduią. Y ztąd nie było to bezrozumnie, iż dawni Gallowie, iak Strabon nanotował, karali młodego człowieka, ieżeli nie mogł na ſiebie włożyć pewnego pasa; bo tak trzymali,

iż

iż w tym wieku nie można mieć grubego brzucha, tylko z gnuśności y obżarſtwa.

Toż ſię też rozumie o innych naturalnych władzach, ktore nie zależą od nas, iako na przykład, aby mieć umyſł przenikaiący lub ciemny, zmyſły żywe lub tępe, dobrą lub złą pamięć &c. Y wſzyſtko to nie ieſt materyą przypiſowania, iak tylko nie będzie pomnożona lub zmnieyſzona naturalna dzielność tych władz, ktore ſię znayduią w nas y czynności ſwoie ſprawuią. Nie mniey nie możnaby winować Oyca lub Matkę, iż oni złe na świat wydali dzieci, byleby tylko przez złą edukacyą nie utrzymali w nich złych y wyſtępnych ſkłonności. Tak ieſt to myśl nie dowiedziona pewnego dawnego człowieka* ktory mowił iż Nero nic nie uczynił złego, zabiiaiąc Matkę ſwoią, ponieważ ona dała urodzenie takiey, iaką on był, poczwarze.

Skutki

* Vindex apud Philoſtr. de vita Apoll. Tyan. L. V, cap. X.

Skutki także przyczyn powierzchownych y przypadki, bądź iakiekolwiek, nie mogą być nikomu ani w dobry ani w zły przypisowane sposob, tylko tyle, ile kto mogł y powinien był dostąpić ich, lub przeszkodzić im y rządzić się niemi, y ile był kto pilnym lub niedbałym w tey mierze. Tak składamy na Rolnika dobre lub złe żniwo według tego, iak on dobrze lub źle pracował nad uprawą roli, do ktorey był obowiązany.

Sprawy zaś naturalne są potrzebne, y człowiek nie może żadnym sposobem przeszkodzić, lub zatamować ich skutkow. Ztąd dziwacka y śmieszna była prożność Krolow Mexykańskich, o ktorych wzmiankuią, iż na początku swego panowania, obiecali swoim poddanym, iż każą wschodzić y zachodzić Słońcu w swoim czasie, spuszczać deszcz, kiedy go będzie potrzeba, czynić urodzayną ziemię &c. Potrzeba z tym wszystkim uznać to, iż w pewnych

wnych okolicznościach ſkutki ſpraw naturalnych podaią obfitą przypiſowania materyą: á to na ten czas, gdy ieſteśmy ſkutkow tych przyczyną, albo ie zmacniamy, ſtoſuiąc ie do iakiego zamierzenia, lub też wzbudzaiąc właściwą y wewnętrzną ich cnotę przez przyzwoite śrzodki, iak na przykład czyni Oracz lub ogrodnik. Z teyże także przyczyny zapalaczowi pożar ognia przypisywany bywa.

§§§§§§§§§§

§§§§§§§

§§§§